

СОЦІАЛЬНИЙ ДЕТЕРМІНІЗМ ЯК ЕЛЕМЕНТ ПАРАДИГМАЛЬНОГО ДИСКУРСУ ЮРИДИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Петрушенко Вікторія¹

² Доктор медичних наук, професор, Вінницький національний медичний університет імені М.І.Пирогова, м. Вінниця (Україна)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9255-403X>

UDC: 159.9:34

АНОТАЦІЯ

Передумови. Протягом XIX–XXI століть, у сфері юридичної психології відбувалося формування та зміна наукових парадигм. Серед них можна виокремити клінічну, антропологічну, біхевіористську, когнітивістську, екзистенційно-гуманістичну та соціально-контекстуальну. Відтак, як юридична психологія вивчає закономірності поведінки людини в системі «індивід – право», виникає необхідність подальшої диференціації вказаних парадигм за критерієм обґрунтування чинників, які впливають на поведінку людини.

Мета. Визначити основні чинники, які впливають на поведінку людини в контексті взаємовідносин «людина – право», відповідно до теоретичних засад шести основних історичних наукових парадигм юридичної психології.

Методи. Системний метод був застосований для визначення сталих причинно-наслідкових зв'язків, які складають теоретико-методологічний базис різних парадигм в юридичній психології. Компаративний та гносеологічний методи виступили для диференціації шести основних історичних юридико-психологічних парадигм за критерієм притаманного їм типу детермінізму.

Результати. Генеза юридико-психологічного знання бере свій початок в клінічно-медичній сфері, після чого диференціюється на клінічну та антропологічну парадигми. Після 1950х років, вплив психологізму сприяє поступовій трансформації клініцизму та антропологізму в парадигми біхевіоризму та когнітивізму, а після 1980х років – соціального-контекстуалізму та екзистенційного гуманізму. Використовуючи теоретичний доробок представників конкретних напрямків, визначено в яких історичних парадигмах юридичної психології соціальний детермінізм був основною теоретичною складовою.

Висновки. Охарактеризовані особливості кожної із шести історичних парадигм в юридичній психології, що включає в себе їхню генезу, теоретичні засади та місце в епістемологічній еволюції психології права. Диференційовано соціально-детермінантні юридико-психологічні парадигми, до яких належать антропологічна, біхевіористська та соціально-контекстуальна, від індивідуально-детермінантних, які представлені клінічною, когнітивістською та екзистенційно-гуманістичною. Визначені особливості соціального детермінізму, якому притаманні екстернальність та зовнішня зумовленість пояснення причинно-наслідкових зв'язків, та індивідуального детермінізму, що апелює до рис, котрі притаманні «природі людини».

Ключові слова: юридична психологія, парадигма, антропологічна парадигма, клінічна парадигма, зміна парадигми, детермінізм, соціальний детермінізм.

ВСТУП

Актуальність. Беручи до уваги напруження філосо-наукових напрямків, які запозичувалися в міждисциплінарному контексті, в тому числі й в психологічній сфері, можна визначити історичні тенденції розвитку будь-

якої науки. Для прикладу, вплив сцієнтизму на формування загальнонаукової методології чи екзистенціалізму на розвиток цілого ряду гуманітарних наук демонструють як загальнонаукові чи навіть філософські тенденції визнача-

Address for correspondence, e-mail: editpsychas@gmail.com
Copyright: © Viktoriia Petrushenko

This is an Open Access journal. This work is licensed under a **Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0)**.
Link: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

ють галузеві парадигми. Юридична психологія не є винятком.

Формування парадигм у психології права відбувалося за рахунок впливу загальнонаукових, філософських, психологічних та, на початковому етапі, медичних доробків відомих вчених. Внаслідок цього, ми можемо визначити шість основних парадигм в юридичній психології, які характеризують конкретні тенденції різних періодів її розвитку.

Двома основними, засадничими юридико-психологічними парадигмами стали клінічна та антропологічна. Першістю клінічна парадигма завдячує «виходом» з медичних наук. Одними з перших теоретиків юридичної психології є Чезаре Ломброзо та Вільгельм Вундт – обидва мають медичні наукові ступені.

В контексті галузевого розвитку психологічної науки, в середині XX століття відбувається імплементація загально психологічного знання в галузь юридичної психології. Спираючись на спадок антропологізму та соціально-орієнтованого характеру подальшого розвитку юридичної психології, дві більш сучасні парадигми: екзистенційно-гуманістична та соціально-контекстуальна теж мають елементи соціального детермінізму в своєму теоретичному доробку.

Проблематикою дослідження є необхідність визначення основних диференційних критеріїв між різними історичними юридико-психологічними парадигмами, а також підходів до пояснення соціально-правової поведінки людини. **Дослідницькою прогалиною** є відсутність чіткої класифікації різних підходів у юридичній психології за їхніми теоретико-методологічними принципами (установками)

та недослідженість самого процесу становлення парадигм в юридичній психології.

Наукова новизна полягає в розборі авторської періодизації наукових юридико-психологічних парадигм за критерієм методологічного протистояння соціального та індивідуального детермінізму для подальшої типологізації на ті, які пояснюють правову поведінку людини інтернальними або екстернальними факторами. **Авторська гіпотеза** дослідження стверджує, що головним диференційним чинником між різними парадигмами в юридичній психології є їхній науково-філософський підхід до пояснення детермінант поведінки людини: соціальних чи індивідуальних.

Метою дослідження є визначити основні детермінанти «правової» поведінки людини відповідно до теоретичних засад шести основних історичних наукових парадигм юридичної психології. Відтак, для досягнення мети було поставлено ряд **завдань**. По-перше, охарактеризувати основні історичні парадигми в юридичній психології. По-друге, диференціювати поняття соціального детермінізму та індивідуального детермінізму. По-третє, класифікувати юридико-психологічні парадигми за критерієм належності до певного типу поведінкового детермінізму.

Загалом, диференціація юридико-психологічних парадигм на соціально-детерміністські та індивідуально-детерміністські визначає ключові епістемологічні та гносеологічні засади різних підходів до вивчення поведінки людини в контексті системи права.

МЕТОДИ ТА МАТЕРІАЛИ

Для досягнення мети дослідження використовувалися наступні методи: системний, компаративний та гносеологічний.

Системний метод був використаний для визначення характерних особливостей взаємовідносин між різними елементами, притаманними кожній юридико-психологічній парадигмі, що утворюють причинно-наслідковий поведінковий зв'язок. Була виконана систематизація наукового матеріалу, яка стосується основних напрямків в юридичній психології для визначення закономірностей її парадигмального розвитку.

Компаративний метод допоміг диференціювати юридико-психологічні парадигми на ті, що пояснюють поведінку людини в межах системи права індивідуальними, тобто внутрішньо-особистісними факторами, та на ті, що визначають соціальні, зовнішні фактори як найбільш впливові. Гносеологічний метод був використаний для адаптації проблематики психологічних та філософських напрямків від питання, які є актуальними для юридичної психології.

Проаналізовані актуальні публікації за останні п'ять років, які стосуються розкриття питань соціального впливу на правову поведінку людини (Sell & Sznycer, 2023; Cheng et al., 2023; Boduszek et al., 2020; Jia et al., 2022; Hasan et al., 2023; Diana et al., 2023), когнітивного та біхевіористського пояснень природи дій індивіда (Abdellaoui & Niang, 2022; Ruben, 2020; Proctor & Niemeyer, 2020; van de Weijer & Moneva, 2022; Schmidt et al., 2021; Spruin et al., 2022; McClanahan et al., 2019; Barnes-Lee & Petkus, 2023; Braat et al., 2020), аналізу сучасних напрямків у юридичній пси-

хології та їхніх елементів, зокрема соціального контекстуалізму та екзистенційного гуманізму (Spruill & Lewis, 2022; Schmidt et al., 2021; Pezdek & Reisberg, 2022; Kotzé et al., 2022).

Обмеження дослідження. Так як проблематика, яка розкривається в статті стосується детермінізму (зокрема його соціального типу) як основного критерію диференціації різних юридико-психологічних напрямків, а також спирається на парадигмальний підхід до історії науки, який розроблений та популяризований Томасом Семюелом Куном, стаття не розкриває диференціації різних напрямків юридичної психології при використанні інших періодизацій психології права, а також не фокусує свою увагу на вторинних критеріях цієї диференціації, які лежать поза теоретико-методологічним базисом.

РЕЗУЛЬТАТИ

Поняття парадигми, в контексті наукового прогресу, популяризоване Томасом Семюелом Куном характеризує «сукупність переконань, цінностей, методів, зразків досліджень і технік, що поділяють члени певної наукової спільноти» (Kuhn, 1962). Процес «зміни парадигми» або «paradigm shift» можливий лише за рахунок появи нового знання, яке буде сприяти трансформації наукової колективної свідомості. Враховуючи міждисциплінарний характер розвитку юридичної психології, яка імплементує елементи загальної та соціальної психології, кримінології, юриспруденції, антропології, філософії, соціології, поява в ній нового знання відбувається відносно часто. Таким чином, ми визначили шість етапів в контексті розвитку даної дисципліни з кінця XIX до початку XXI століття, коли мо-

жна стверджувати, що відбулася зміна парадигми. Із них два напрямки прийшли з інших наук: медицини та антропології, відповідно до чого першість у розвитку юридичної психології клінічна отримали клінічна та антропологічна парадигми. Надалі відбувається процес активної інтеграції юридичної психології з психологією загальною, тому наступні дві парадигми, які характеризують розвиток психології права з 1950х по 1980-ті роки (біхевіористська та когнітивістська) імплементують знання з відповідних напрямків у психології (наразі у психології можна виокремити три домінантні парадигми: біхевіоризм, когнітивізм та психоаналіз) (Aylward & Cronjé, 2022). Синтез ідей вищезазначених дисциплін, «філософізація» та «гуманітаризація» юридичної психології призведе до появи екзистенційно-гуманістичної та соціально-контекстуальної парадигм (Fierro & de Freitas Araujo, 2020).

В контексті дослідження, необхідно визначити типи детермінізму, які ми будемо розглядати. Отже, можна виокремити два його різновиди: соціальний та індивідуальний, або зовнішній і внутрішній. Соціальний детермінізм у юридичній психології обґрунтовує те, що поведінка людини в правовій системі моделюється та визначається через низку зовнішніх впливів, тобто через вплив соціуму та суспільства (Spruill & Lewis, 2022; Griffio et al., 2023; Stott & Radburn, 2020; Bratiotis & Woody, 2020; Droppelmann et al., 2022). З іншого боку, індивідуальний або внутрішній детермінізм визначає, що правова поведінка людини зумовлена особистісними чинниками та залежить конкретно від кожної людини

(Struchiner et al., 2020; Brown et al., 2020; Ries et al., 2020; Kubota et al., 2014).

Клінічна парадигма (1876-1914). Зародження клінічної парадигми в юридичній психології відбувається після публікації у 1876 році праці Чезаре Ломброзо «Людина-порушник», або «*L'Uomo delinquente*» мовою оригіналу (Lombroso, 1876). Таким чином, перші роботи з психології права піднімають питання, чому людина може порушувати закон, а також вперше ставлять дану проблематику відокремлено від загальнонаукової (Lombroso, 1876; Lombroso, 1871). Сам Ломброзо також вважається основним представником та фактично фундатором італійської школи кримінології (Orlandi, 2023). З епістемологічної точки зору, можна сказати, що зародження психології права, як окремої галузі знання в контексті появи клінічної юридико-психологічної парадигми відбувалося за умов синтезу доробку кримінології, психології та антропології. Таким чином, на зміну клінічній парадигмі прийде антропологічна, в той час як перша сформувала теоретичний фундамент для другої (Lawton et al., 2020).

Ломброзо виокремлює два типи порушників (злочинців): вроджені та випадкові (Lombroso, 1876). Це зумовлює індивідуально-детерміністську природу клініцизму, хоча сам Ломброзо не виключає того, що людина може стати порушником проти своєї волі, не бажаючи того, в силу певних об'єктивних зовнішніх обставин. Зокрема, для пояснення цього і вводиться поняття «випадкового злочинця». Однак, головною ідеєю твору Ломброзо є доведення думки, що певні люди внаслідок особистісних якостей більш схильними до порушен-

ня норми закону, що надає клінічній парадигмі індивідуально-детермінантного характеру (Orrù, 2023).

Не зважаючи на це, звичайно не варто зводити всю клінічну парадигму суто до індивідуального детермінізму, адже велика кількість представників клініцизму теж приділяли достатню увагу впливу соціального на індивідуальне. Однак, якщо ми прослідкуємо теоретичні витоки клініцизму в юридичній психології, то очевидним стане превалювання індивідуального детермінізму над соціальним (Graaf, 2021).

Відмінність між Вундтом та Ломброзо і між клініцизмом та антропологізмом полягає в наступному: обидва напрямки синтезують вплив соціального та індивідуального на поведінку людини. Однак, для клініцистів, зокрема й для Ломброзо, індивідуальне конституює соціальне, відповідно, дослідження саме індивідуальних рис людини дає змогу визначити загальні закономірності її поведінки (Sylvester, 2022). В той час, як пізній Вундт відходить від цієї концепції та формулює тезу, яка набуде соціально-антропологічного характеру – соціальне конструє індивідуальне, а не навпаки (до речі, це теж можна вважати основною відмінністю між індивідуальним та соціальним детермінізмом, адже не один ні інший повністю не заперечують синтетичного характеру впливу на людину, однак вони розходяться в питанні першоджерела визначення людських дій) (Rodax, 2023).

Не зважаючи на схожу генезу наукового шляху у Вундта та Ломброзо, подальший розвиток їхніх вчень буде відрізнятися. З кінця XIX – початку XX століття Вундт буде тяжити

до соціальної психології, яка в даному контексті сильно переплетена з впливом соціальної антропології на психологію права (Diriwächter, 2021; Jovanović, 2021; Millán, 2023). Для прикладу, праця Вундта, опублікована у 1904 році під назвою «*Volkerpsychologie*» є одним з перших в історії доробків етнопсихології (Wundt, 1904). Таким чином, відходячи від медико-клініцистського внутрішнього детермінізму, Вундт починає мислити категоріями «ідентичностей» - в даному випадку йде мова про національний тип ідентичності (Foschi & Romano, 2022; Jüttemann, 2023).

Історично, антропологічна парадигма достатньо часто оперує поняттям «ідентичність». Якщо визначати ідентичність як стає відчуття приналежності до конкретної групи населення, то можна стверджувати, що вплив ідентичності на поведінку людини визначає її суто соціальну складову. Таким чином, за рахунок імплементації знання зі сфери соціальної та культурної антропології, відповідна парадигма у юридичній психології теж набуває схильностей до трактування людської поведінки як наслідку дії певних зовнішніх об'єктивних умов (Brownstein, 2022; Chin, 2022; Schwartz, 2020).

Біхевіористська парадигма (1950-1970). Епістемологічні проблеми біхевіоризму залишаються актуальними й по нині (Puig-Verges & Schweitzer, 2022). 1950-ті роки ознаменують перехід від антропологічної до біхевіористської парадигми, який характеризується збереженням фундаментального позиціонування зовнішніх факторів як основних детермінант поведінки людини (Clark, 2023). Двоє з най-

більш впливових представників біхевіоризму: один із фактичних засновників його «класичного» варіанту – Джон Вотсон, та автор теорії навчання шляхом копіювання – Альберт Бандура визначають саме соціальний чинник, як основний мотиватор поведінки людини (Bandura, 1969). Адже, як теорія взаємодії людини із суспільством в контексті системи «стимул – реакція», як соціо-біхевіористська теорія визначають вплив з боку соціуму як детермінантний чинник людських дій (Araiba, 2019; Simon, 1947, Watson, 1929).

Когнітивіська парадигма (1970-1985). Когнітивізм намагається логіко-математично формалізувати процес прийняття рішень, спираючись на закономірності вищих когнітивних процесів, які притаманні людині. Таким чином, сам процес детермінації поведінки індивіда заключається в її когнітивних можливостях (Coltheart, 2023). Отже, когнітивну парадигму ми теж можемо віднести до індивідуально-детерміністських у юридичній психології поряд з клінічною. Але, на відміну від більшості парадигм у психології права когнітивізму притаманний ідейний плюралізм що стосується питання детермінізму. В той час як традиційне когнітивістське вчення орієнтується на суто особистісну психологію, і хоча визначає вплив соціального на людину, прослідковується закономірність, про яку було сказано: для когнітивістів індивідуальне визначає соціальне (Bellomo & Egidi, 2023; De La Fuente et al., 2023). Саме тому когнітивізм класифікується як індивідуально-детерміністська парадигма. Хоча, можна зауважити про когнітивістське вчення Герберта Спенсера, який в контексті

теорії «адміністративної поведінки» розглядав дії людини в системі права як соціально-політичний та соціально-правовий феномен (Ashraf, 2023). Однак, за рахунок первинності вивчення характерних рис психіки людини, намагання структурувати сукупність дії когнітивних процесів шляхом логіко-математичної формалізації, та визначення індивідуального, від якого буде залежати сприйняття соціального, дають нам змогу віднести когнітивну парадигму юридичної психології до індивідуально-детермінантного напрямку (Dellantonio & Pastore, 2023).

Екзистенційно-гуманістична парадигма (1985-2000). Основними філософськими категоріями напрямку екзистенціалізму є «свобода вибору», «воля до життя» та «сене життя». Теоретичне підґрунтя до екзистенційно-гуманістичної психології розробив Віктор Франкл (Frankl, 1992; Beaugrand, 2023). Тут можна згадати й тезу ще одного представника філософського напрямку екзистенціалізму – Жана-Поля Сартра, про те, що людина «приречена на свободу». Тобто, так чи інакше, будь-який морально-етичний вибір та відповідальність за нього є полем відповідальності самого суб'єкту (Sartre, 1956; Beaugrand, 2023).

Соціальна-контекстуальна парадигма (2000-2015). Явище функціонального контекстуалізму бере свій початок ще з доробку соціальних та радикальний біхевіористів, зокрема Скіннера та Бандури (Berryessa, et al., 2022). Найбільшого впливу соціально-контекстуальна парадигма зазнала з боку антропологізму, а контексті нашого дослідження – соціальної психології загалом. Як уже було

згадано, поняття «ідентичність» стає актуальним в юридичній психології ще за часів переходу від клініцизму до антропологізму. Так от, у соціально-контекстуальній парадигмі, поняття «ідентичність» стає основною та найбільш важливою категорією (Boduszek et al., 2020).

Ідентичність – поняття суто соціально-психологічне. В контексті юридичної психології, ми визначаємо ідентичнісний контекст, в тій думці, що поведінка людини залежить від впливу тих соціальних груп, з якими індивід себе співвідносить. Цей підхід є найбільш сучасним у розвитку юридичної психології та характеризується явищем аналізу дослідниками передумов скоєння людиною певного злочину (Leach, 2023; Nagle et al., 2023; Robert & Walling, 2023). Зокрема, поняття «криміногенного клімату» та вивчення соціальних умов існування людини як основної детермінанти правової поведінки є доробком соціально-контекстуальної парадигми (Turhan et al., 2023; Moore & Shannon, 2022; Owusu Ansah et al., 2022; Gröning et al., 2022). Отже, якщо соціальна антропологія звертає увагу на зовнішні соціальні впливи, біхевіоризм постулює їхній постійний та невідворотний характер, то соціальний контекстуалізм доводить цю думку до абсолюту та визначає саму сутність правової поведінки, як суто соціальної (Mammen, & Paulus, 2023; Moule et al., 2019; Sell, 2023).

ОБГОВОРЕННЯ

Отже, виходячи з результатів дослідження, ми можемо констатувати наступне: представники певної наукової парадигми в юридичній психології схильні до пояснення поведінки людини інтернальними або екстернальними, а точніше – індивідуальними або

соціальними чинниками.

Варто вказати й на те, що отримані результати є інтерпретативними, адже сама класифікація наукових парадигм за будь-яким критерієм не буде вичерпною, адже вона не зможе повністю розкрити їхній науковий зміст. Однак, дану процедуру можна здійснити, якщо брати вужчу проблематику та розглядати вказані парадигмальні напрямки в одному контексті – в даному випадку у поведінковому.

Дані результати дають змогу розширити науковий дискурс стосовно епістемологічного наслідування юридико-психологічних парадигм за схемами: «клініцизм – когнітивізм – екзистенційний гуманізм» та «антропологізм – біхевіоризм – соціальний контекстуалізм».

Враховуючи динаміку розвитку юридико-психологічного знання та основних парадигм в історичному контексті, варто зауважити про їхній інтегральний характер. Адже крім вказаних відмінностей змінні парадигми завжди запозичують елементи знання один в одного. До прикладу, враховуючи один теоретико-методологічний базис клінічної та антропологічної парадигм, зокрема через спільність наукових починань Вундта і Ломброзо в даному контексті, взаємна інтеграція тут стає тим чинником, що визначає подальший взаємозв'язок всіх шести парадигм. Такий самий характер взаємодії можна прослідкувати і між біхевіоризмом та когнітивізмом у 1950-80х роках, і екзистенційного гуманізму з соціальним контекстуалізмом після 1980х. Після завершення певного історичного етапу, та переходу до процесу «зміни парадигми», нове знання буде

спиратися на синтез наукового доробку попередніх парадигм. Це підтверджується як теорією Томаса Семюела Куна, яка визначає розвиток наукового знання за чітким послідовним алгоритмом, наслідуючи котрий, ми можемо дійти висновку, що імплементація нового знання неможлива без існування якогось конкретного теоретичного базису, що буде пересмислюватися, або й піддаватися сумніву (Hoyningen-Huene, 2022, Davey, 2022). У Т.С. Куна цей стан «попереднього теоретичного знання» може носити дві назви:

1. Pre-science – характеризує так званий «перед науковий стан» та є своєрідною точкою початку, при якому у науці ще не було сформовано парадигми, а знання перебуває несистематизованому стані. Тобто, процес перед-наукового розвитку характеризує «збирання» сукупності теорій, концепцій, ідей, епістем, які формують теоретичний базис певного наукового знання (Kuhn, 1962).

2. Normal Science – формується при умові існування домінантної парадигми у науці, яка характеризується систематизацією наукового знання, його прийняття науковою спільнотою та формальною інституціоналізацією науки як окремої галузі. Саме процес розвитку normal science у висновку призводить до точки paradigm shift (зміни парадигми), при якій вводиться нове знання, яке ставить під сумнів, або нівелює певний елемент, який складає теоретичний базис normal science (Kuhn, 1962).

Крім Куна, можна згадати й про закономірності з вчення Георга Вільгельма Фрідріха Гегеля, зокрема його структурних елементів діалектики, які носять назву «гегелівська тріада». Гегеліанське бачення науки логіки

передбачає історичну циклічність в контексті діалектичного розвитку, яке сприяє циклічності розвитку наукового знання загалом (Hegel, 1896; Belgrano, 2021). Таким чином, концепція розвитку науки Томаса Куна теж має циклічний характер, що й було продемонстровано на прикладі парадигмального розвитку юридичної психології.

У порівнянні з результатами інших досліджень на дотичну проблематику, варто відзначити, що у даній статті вперше визначена роль соціального детермінізму в юридико-психологічному контексті та його впливу на різні напрямки психології права, в той час, як сучасні дослідження акцентують свою увагу на розгляді окремих напрямків у юридичній психології без намагання їхньої типологізації у порівнянні з іншими (Puig-Verges & Schweitzer, 2022; Droppelmann et al., 2022; Berryessa, 2022) або фокусують свою увагу на порівнянні їхніх окремих аспектів безвідносно до контексту протиставлення різних типів детермінізму (Stott, 2020; Sell & Sznycer, 2023; Lawton et al., 2020; Diana et al., 2023).

ВИСНОВКИ

Соціальний детермінізм є основною складовою антропологічної, біхевіористської та соціально-контекстуальної парадигм, в той час як клінічна, когнітивістська та екзистенційно-гуманістична парадигми мають за основу поведінкову причинно-наслідкову складову – індивідуальний детермінізм.

Варто відзначити й те, що розвиток парадигм у юридичній психології має діалектичний характер, адже, як правило під час певного періоду розвитку одна парадигма змінюється іншою, яка за критерієм детермінізму пове-

дінки людини буде протилежною від неї. Таким чином, ми можемо визначити три періоди розвитку юридичної психології: її зародження, яке триватиме з кінця XIX століття по 1950-ті роки, другий етап – її «психологізація», яка характеризується імплементацією біхевіоризму та когнітивізму, та сучасний етап, який дається початком 1980-х років. На кожному з цих трьох етапів відбувається конфлікт двох протилежних парадигм, які визначають різні причинно-наслідкові зв'язки поведінки людини у правовому контексті.

На першому етапі розвитку, соціальний детермінізм представлений антропологічною парадигмою, протиставляється клініцизму, що робить акцент на індивідуальності особистості.

Другий етап розвитку характеризується протиставленням біхевіоризму, який зводить поведінку людини до реакції на «зовнішні» чинники (стимули) та індивідуально-детермінованого когнітивізму.

Третій етап теж характеризується таким самим протиставленням соціального детермінізму та індивідуального детермінізму. Соціальний контекстуалізм, спираючись на біхевіористські та антропологічні концепції є крайньою формою пояснення поведінки людини у юридичній психології екстернальними факторами. В той час, йому на противагу виступає екзистенційно-гуманістична парадигма, яка апелює до поняття «природи людини». Однак, з іншого боку, не можна повністю протиставити ці два напрямки, адже вони обидва зумовлені психологічною антропологією.

Відповідно, можна підтвердити **гіпотезу** дослідження, стосовно того, що саме тип

детермінізму, який береться за основу в конкретній юридико-психологічній парадигмі дає змогу прослідкувати її генезу та відкриває можливість типологізації парадигм на соціально-детерміністські (антропологічна, біхевіористська та соціально-контекстуальна) та індивідуально-детерміністські (клінічна, когнітивістська, екзистенційно-гуманістична).

Практичні результати дослідження.

Отриманий за результатами дослідження поділ на соціально-детермінантні та індивідуально-детермінантні парадигми в юридичній психології дає можливість системно розглядати їхню взаємодію та історичну спадковість. Також це дозволяє прослідковувати генезу та еволюційну послідовність юридико-психологічних ідей, теорій, концепцій.

Перспективи подальших досліджень.

Диференціація напрямків у юридичній психології за типом притаманного їм методологічного детермінізму відкриває можливості для подальшої фрагментації та конкретизації розгляду юридико-психологічних парадигм. Протистояння соціального та індивідуального детермінізму можуть слугувати фундаментом компаративних досліджень біхевіористської та когнітивістської, або екзистенційно-гуманістичної та соціально-контекстуальної парадигм психології права.

References :

- Abdellaoui, S., & Niang, A. (2022). The bias in judgement: When «naïve» knowledge challenges expert knowledge in criminal trials. *The Journal of Forensic Practice*, 24(2), 111-122. <https://doi.org/10.1108/jfp-06-2021-0035>
- Araiba, S. (2019). Current diversification of behaviorism. *Perspectives on Behavior Science*, 43(1), 157-175. <https://doi.org/10.1007/s40614-019-00207-0>
- Ashraf, M. A. (2023). Theory of Boundedly Rational Planned Behavior: a new model. *Zagreb International Review of Economics and Business/Zagreb International Review of Economics & Business*, 26(1), 1-28. <https://doi.org/10.2478/zireb-2023-0001>
- Aylward, R. C., & Cronjé, J. C. (2022). Paradigms extended: how to integrate behaviorism, constructivism, knowledge domain, and learner mastery in instructional design. *Educational Technology Research and Development*, 70(2), 503-529. <https://doi.org/10.1007/s11423-022-10089-w>
- Bandura, A. (1969). *Principles of behavior modification*. New York: Holt, Rinehart and Winston. 694 p. <https://archive.org/details/principlesofbeha00band/page/n695/mode/2up>
- Barnes-Lee, A. R., & Petkus, A. (2023). A scoping review of strengths-based risk and needs assessments for youth involved in the juvenile legal system. *Children and Youth Services Review*, 106878. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2023.106878>
- Beaugrand, C. (2023). Sartrean Existentialism and Existential Art. In *Routledge international handbook of existential human science* (pp. 255-264). <https://doi.org/10.4324/9781003156697-29>
- Berryessa, C. M., Allely, C. S., De Vel-Palumbo, M., & Granot, Y. (2022). Editorial: Social psychological process and effects on the law. *Frontiers in Psychology*, 13, 990167. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.990167>
- Belgrano, M. (2021). «World» and «Paradigm» in Heidegger and Kuhn. *Franciscanum*, 63(175), 1-16. <https://doi.org/10.21500/01201468.4716>
- Bellomo, N., & Egidi, M. (2023). From Herbert A. Simon's legacy to the evolutionary artificial world with heterogeneous collective behaviors. *Mathematical Models and Methods in Applied Sciences*, 34(01), 145-180. <https://doi.org/10.1142/s0218202524400049>
- Boduszek, D., Debowska, A., Sharratt, K., McDermott, D., Sherretts, N., Willmott, D., Popiolek, K., & Hyland, P. (2020). Pathways between types of crime and criminal social identity: A network approach. *Journal of Criminal Justice*, 72, 101750. <https://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2020.101750>
- Braat, M., Engelen, J., Van Gemert, T., & Verhaegh, S. (2020). The rise and fall of behaviorism: The narrative and the numbers. *History of Psychology*, 23(3), 252-280. <https://doi.org/10.1037/hop0000146>
- Bratotiis, C., & Woody, S. R. (2020). What's so complicated about hoarding? A view from the nexus of psychology and social work. *Journal of Obsessive-Compulsive and Related Disorders*, 24, 100496. <https://doi.org/10.1016/j.jocrd.2019.100496>
- Brown, J., Asp, E., Carter, M. N., Spiller, V., & Bishop-Deaton, D. (2020). Suggestibility and confabulation among individuals with Fetal Alcohol Spectrum Disorder: A review for criminal justice, forensic mental health, and legal interviewers. *International Journal of Law and Psychiatry*, 73, 101646. <https://doi.org/10.1016/j.ijlp.2020.101646>
- Brownstein, M., Kelly, D., & Madva, A. (2022). Taking social psychology out of context. *Behavioral and Brain Sciences*, 45, e71. <https://doi.org/10.1017/s0140525x21000704>
- Chin, T., Caputo, F., Lin, C., & Hu, F. (2022). Editorial: Understanding cognitive differences across cultures: Integrating neuroscience and cultural psychology. *Frontiers in Psychology*, 13, 1041734. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.1041734>
- Cheng, B., Chen, L., & Yang, B. (2023). Qualitative exploration and correction strategies of the criminal psychological mechanism of the burglars. *International Journal of Mental Health Promotion*, 25(4), 595-611. <https://doi.org/10.32604/ijmhp.2023.027321>
- Clark, D. O. (2023). A Science of Adaptation: the transnational origins of the American functional behaviorism of the 20th Century. *Revista De Historia De La Psicología*, 44(3), 11-28. <https://doi.org/10.5093/rhp2023a10>
- Coltheart, M. (2023). Psychology is – and should be – central to cognitive science. *DOAJ (DOAJ: Directory of Open Access Journals)*, Vol. 14, 40-58 <https://doi.org/10.4453/rifp.2023.0004>
- Davey, K. (2022). What is Kuhn's Problem? *Epistemology & Philosophy of Science*, 59(4), 111-125. <https://doi.org/10.5840/eps202259461>
- De La Fuente, J., Kauffman, D. F., & Boruchovitch, E. (2023). Editorial: Past, present and future contributions from the social cognitive theory (Albert Bandura). *Frontiers in Psychology*, 14, 1258249. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1258249>
- Dellantonio, S., & Pastore, L. (2023). What future for cognitive science (s)? *Institutional Research Information System (Università Degli Studi Di Trento)*, 14, 1-10. <https://doi.org/10.4453/rifp.2023.0001>
- Diana, K., Yerlan, T., Rima, D., Meruert, B., Gulnaz, A., & Beaver, K. M. (2023). Parental criminality as an extralegal biasing factor in being processed through the criminal justice system. *Journal of Criminal Justice*, 86, 102066. <https://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2023.102066>
- Diriwächter, R. (2021). Remembering Wilhelm Wundt and the second Leipzig school of psychology. *Human Arenas*, 4(1), 5-19. <https://doi.org/10.1007/s42087-020-00158-y>

- Droppelmann, C., Valdés-Riesco, A., & Villagra, C. (2022). Therapeutic jurisprudence and the desistance paradigm: Theoretical and practical convergences for social reintegration. *International Journal of Law and Psychiatry*, 82, 101790. <https://doi.org/10.1016/j.ijlp.2022.101790>
- Fierro, C., & de Freitas Araujo, S. (2020). A case for a philosophical history of psychology: An interview with saulo de freitas araujo at the centenary of the death of Wilhelm Wundt (1832-1920). *Human Arenas*, 4(1), 64-73. <https://doi.org/10.1007/s42087-020-00165-z>
- Foschi, R., & Romano, A. (2022). Rewriting Wundtian psychology: Luigi credaro and the psychology in Rome. *History of Psychology*, 25(4), 342366. <https://doi.org/10.1037/hop0000219>
- Frankl, V. (1992). *Mans search for meaning*. Boston: Beacon press, 68 p. <https://archive.org/details/viktor-emil-frankl-mans-search-for-meaning/page/n11/mode/2up>
- Griffo, C., Almeida, J. P. A., Lima, J. A. O., Sales, T. P., & Guizzardi, G. (2023). Legal powers, subjections, disabilities, and immunities: Ontological analysis and modeling patterns. *Data & Knowledge Engineering*, 148, 102219. <https://doi.org/10.1016/j.datak.2023.102219>
- Graaf, C. V. d. (2021). Procedural fairness: Between human rights law and social psychology. *Netherlands Quarterly of Human Rights*, 39(1), 11-29. <https://doi.org/10.1177/0924051921992749>
- Gröning, L., Haukvik, U. K., Morse, S. J., & Radovic, S. (2022). Remodelling criminal insanity: Exploring philosophical, legal, and medical premises of the medical model used in Norwegian law. *International Journal of Law and Psychiatry*, 81, 101776. <https://doi.org/10.1016/j.ijlp.2022.101776>
- Hasan, R., Watson, B., Haworth, N., & Oviedo-Trespalcacios, O. (2023). The self-reported psychosocial and legal factors contributing to drink and drug driving. *Transportation Research Part F: Traffic Psychology and Behaviour*, 98, 186-204. <https://doi.org/10.1016/j.trf.2023.09.007>
- Hegel, G. W. F. (1896). *Philosophy of right* (S. W. Dyde, trans.). London: G. Bell and sons. 410 p. <https://archive.org/details/cu31924014578979/page/n8/mode/2up>
- Hoyningen-Huene, P. (2022). Is Kuhn's «World Change through Revolutions» Comprehensible? *Epistemology & Philosophy of Science*, 59(4), 55-72. <https://doi.org/10.5840/eps202259458>
- Jia, Y., Ye, Y., Ma, Z., & Wang, T. (2022). The effect of subnational legal effectiveness and social trust on foreign firm performance: From subnational analysis in emerging economies. *International Journal of Emerging Markets*, 19(6), 1669-1694. <https://doi.org/10.1108/ijem-03-2021-0452>
- Jovanović, G. (2021). How psychology repressed its founding father Wilhelm Wundt. *Human Arenas*, 4(1), 32-47. <https://doi.org/10.1007/s42087-021-00186-2>
- Jüttemann, A. (2023). Reconstruction of Wilhelm Wundt's last residence in saxony and the search for subsequent use as a research institute, fellowship house, or museum of psychotechnics. *History of Psychology*, 26(3), 277-278. <https://doi.org/10.1037/h0101916>
- Kotzé, L. J., Kim, R. E., Blanchard, C., Gellers, J. C., Holley, C., Petersmann, M., van Asselt, H., Biermann, F., & Hurlbert, M. (2022). Earth system law: Exploring new frontiers in legal science. *Earth System Governance*, 11, 100126. <https://doi.org/10.1016/j.esg.2021.100126>
- Kubota, J. T., Mojdehkhsh, R., Raio, C., Brosch, T., Uleman, J. S., & Phelps, E. A. (2014). Stressing the person: Legal and everyday person attributions under stress. *Biological Psychology*, 103, 117-124. <https://doi.org/10.1016/j.biopsycho.2014.07.020>
- Kuhn, T. S. (1962). *The structure of scientific revolutions*. International Encyclopedia of Unified Science (Vol. 2, No. 2). University of Chicago Press. xvii+210 p.
- Lawton, R., Whitehead, M., Henize, A., Fink, E., Salamon, M., Kahn, R., Beck, A. F., & Klein, M. (2020). Medical-Legal-Psychology partnerships – innovation in addressing social determinants of health in pediatric primary care. *Academic Pediatrics*, 20(7), 902-904. <https://doi.org/10.1016/j.acap.2020.06.011>
- Leach, M. C. (2023). Seeking «Systems» in Earth System Law: Boundaries, identity, and purpose in an emergent field. *Earth System Governance*, 15, 100162. <https://doi.org/10.1016/j.esg.2022.100162>
- Lombroso, C. (1871). *L'uomo bianco e l'uomo di colore. Letture sull'origine e le varietà delle razze umane*. Padova: Tip. F. Sacchetto. 213 p. https://archive.org/details/bub_gb_nXppzBTEFU8C/page/n3/mode/2up
- Lombroso, C. (1876). *L'uomo delinquente: studiato in rapporto alla antropologia, alla medicina legale ed alle discipline carcerarie*. Milano: Hoepli. 255 p. <https://archive.org/details/luomodelinquente00lomb/page/254/mode/2up>
- Mammen, M., & Paulus, M. (2023). The communicative nature of moral development: A theoretical framework on the emergence of moral reasoning in social interactions. *Cognitive Development*, 66, 101336. <https://doi.org/10.1016/j.cogdev.2023.101336>
- McClanahan, W., van der Linden, S., & Ruggeri, K. (2019). Decision-making style mediates the relationship between trait self-control and self-reported criminal behavior. *Personality and Individual Differences*, 151, 109537. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2019.109537>
- Millán, J. D. (2023). «My opponent prof. W.»: The debate between Wilhelm Wundt and Adolf Horwicz in the beginning of physiological psychology (1872-1879). *History of Psychology*, 27(1), 24-53. <https://doi.org/10.1037/hop0000246>
- Moore, L. B., & Shannon, S. (2022). Reduced criminal thinking in the values-based Prison Fellowship Academy® program. *Journal of*

- Offender Rehabilitation*, 61(5), 263-279. <https://doi.org/10.1080/10509674.2022.2081646>
- Moule, R. K., Burruss, G. W., Gifford, F. E., Parry, M. M., & Fox, B. (2019). Legal socialization and subcultural norms: Examining linkages between perceptions of procedural justice, legal cynicism, and the code of the street. *Journal of Criminal Justice*, 61, 26-39. <https://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2019.03.001>
- Nagle, A., Lerma, K., & White, K. (2023). Abortion-client religious identity and self-judgment in a setting with anti-abortion protestors in Mississippi. *Contraception*, 121, 109977. <https://doi.org/10.1016/j.contraception.2023.109977>
- Orlandi, F. (2023). Reassessing the legacy of Cesare Lombroso: Criminal anthropology in the expert testimony of Mario Carrara, 1910-1930. *Forensic cultures in modern europe*, 147-168. <https://doi.org/10.7765/9781526172358.00011>
- Orrù, A. (2023). Paolo Marzolo and Cesare Lombroso: A semiotic-medical inheritance between word, sounds, and face. *Chinese Semiotic Studies*, 19(3), 403-427. <https://doi.org/10.1515/css-2023-2012>
- Owusu Ansah, K., Atindanbila, S., Doku, P. N., Osei Owusu, J., Agyemang Duah, C., Pharin, F., & Fosu, M. (2022). Peer victimization, prison climate, resilience and psychological distress of incarcerated juvenile offenders in Ghana: A serial mediation examination. *Journal of Forensic and Legal Medicine*, 91, 102407. <https://doi.org/10.1016/j.jflm.2022.102407>
- Pezdek, K., & Reisberg, D. (2022). Psychological myths about evidence in the legal system: How should researchers respond? *Journal of Applied Research in Memory and Cognition*, 11(2), 143-156. <https://doi.org/10.1037/mac0000037>
- Proctor, K. R., & Niemeyer, R. E. (2020). Retrofitting social learning theory with contemporary understandings of learning and memory derived from cognitive psychology and neuroscience. *Journal of Criminal Justice*, 66, 101655. <https://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2019.101655>
- Puig-Verges, N., & Schweitzer, M. (2022). Les courants épistémologiques dans les travaux et discussions de la Société Médico-Psychologique. *Annales Médico-psychologiques, revue psychiatrique*, 180(10), 1096-1102. <https://doi.org/10.1016/j.amp.2022.10.015>
- Ries, N. M., Mansfield, E., & Sanson-Fisher, R. (2020). Ethical and legal aspects of research involving older people with cognitive impairment: A survey of dementia researchers in Australia. *International Journal of Law and Psychiatry*, 68, 101534. <https://doi.org/10.1016/j.ijlp.2019.101534>
- Robert, L., & Walling, A. W. (2023). Identity of tribes and the modern state: Contestations in Naga civil society. *Asian Journal of Social Science*, 51(3), 146-154. <https://doi.org/10.1016/j.ajss.2023.03.002>
- Rodax, N., Mihalits, D. S., & Valsiner, J. (2023). Wundt's logic: Old resource for new ideas. *Theory & Psychology*, 33(5), 642-660. <https://doi.org/10.1177/09593543231176542>
- Ruben, D. H. (2020). The paradigm shift from traditional models to behavioral forensic model of forensic psychological assessment. In *Behavioral forensics* (p. 47-97). Elsevier. <https://doi.org/10.1016/b978-0-12-819805-6.00002-6>
- Sartre, J.-P. (1956). *Being and Nothingness: An Essay on Phenomenological Ontology*. New York: Philosophical Library, 859 p. <https://ia801504.us.archive.org/14/items/in.ernet.dli.2015.69160/2015.69160.Jean-paul-Sartre-Being-And-Nothingness.pdf>
- Sell, A., & Sznycer, D. (2023). Societal institutions echo evolved human nature: An analysis of the Western criminal justice system and its relation to anger. *Evolution and Human Behavior*, 44(3), 210-221. <https://doi.org/10.1016/j.evolhumbehav.2023.01.007>
- Simon, H. A. (1947). *Administrative behavior: A study of decision-making processes in administrative organization*. New York: The Macmillan Company. xvi+259 p. <https://archive.org/details/administrativebe00simo>
- Schmidt, S., Heffernan, R., & Ward, T. (2021). The cultural agency-model of criminal behavior. *Aggression and Violent Behavior*, 58, 101554. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2021.101554>
- Spruill, M., & Lewis, N. A. (2022). Legal descriptions of police officers affect how citizens judge them. *Journal of Experimental Social Psychology*, 101, 104306. <https://doi.org/10.1016/j.jesp.2022.104306>
- Spruin, E., Dunleavy, T., Mitchell, C., & Siesmaa, B. (2022). Investigating the criminal thinking styles of mentally disordered offenders within the UK. *The Journal of Forensic Practice*, 24 (4), 326-340. <https://doi.org/10.1108/jfp-03-2022-0014>
- Spruill, M., & Lewis, N. A. (2022). How do people come to judge what is «reasonable»? Effects of legal and sociological systems on human psychology. *Perspectives on Psychological Science*, 174569162210961. <https://doi.org/10.1177/17456916221096110>
- Stott, C., & Radburn, M. (2020). Understanding crowd conflict: Social context, psychology and policing. *Current Opinion in Psychology*, 35, 76-80. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2020.03.001>
- Struchiner, N., Almeida, G., & Hannikainen, I. R. (2020). Legal decision-making and the abstract/concrete paradox. *Cognition*, 205, 104421. <https://doi.org/10.1016/j.cognition.2020.104421>
- Sylvester, J. (2022). Verismo's dramatised deviants: Lombroso's criminal anthropology in *tosca*. *Cambridge Opera Journal*, 34(3) 1-24. <https://doi.org/10.1017/s0954586722000222>
- Schwartz, S. J., Szabó, Á., Meca, A., Ward, C., Martinez, C. R., Cobb, C. L., Benet-Martínez, V., Unger, J. B., & Pantea, N. (2020). The convergence between cultural psychology and developmental science: Acculturation as an exemplar. *Frontiers*

in *Psychology*, 11. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.00887>

Turhan, A., Delforterie, M. J., Roest, J. J., Van der Helm, G. H. P., Neimeijer, E. G., & Didden, R. (2023). Relationships between dynamic risk factors for externalising problem behaviour and group climate in adults with mild intellectual disability in forensic treatment. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 36(3), 641-652. <https://doi.org/10.1111/jar.13088>

van de Weijer, S. G. A., & Moneva, A. (2022). Familial concentration of crime in a digital era: Criminal behavior among family members of cyber offenders. *Computers in Human Behavior Reports*, 8, 100249. <https://doi.org/10.1016/j.chbr.2022.100249>

Watson, J. B. (1913). Psychology as the behaviorist views it. *Psychological Review*, 20(2), 158-177. <https://doi.org/10.1037/h0074428>

Watson, J. B. (1929). *Behavior: An introduction to comparative psychology*. New York: Henry Holt and Co. 461 p. <https://archive.org/details/behaviorintroduc00watsuoft/page/vi/mode/2up>

Wundt, W. (1904). *Völkerpsychologie: eine Untersuchung der Entwicklungsgesetze von Sprache, Mythos und Sitte*. Leipzig: Wilhelm Engelmann. 693 p. <https://archive.org/details/vlkerpsycholog11wund/page/n5/mode/2up>

Viktoriia Petrushenko

Doctor of Science in Medicine, Professor, National Pirogov Memorial Medical University, Vinnytsya (Ukraine)

SOCIAL DETERMINISM AS AN ELEMENT OF PARADIGMATIC DISCOURSE IN LEGAL PSYCHOLOGY

ABSTRACT

Background. During the 19th and 21st centuries, scientific paradigms were formed and changed in the field of legal psychology. Clinical, anthropological, behaviorist, cognitive, existential-humanistic, and socio-contextual can be singled out among them. Therefore, as legal psychology studies the regularities of human behavior in the system «human – law», there is a need for further differentiation of the specified paradigms according to the criterion of substantiating the factors that affect human behavior.

Objective. To determine the main factors that affect human behavior in the context of the relationship «human – law», according to the theoretical foundations of the six main historical scientific paradigms of legal psychology.

Methods. The systemic method has been applied to determine the permanent causal relationships that make up the theoretical-methodological basis of different paradigms in legal psychology. Comparative and epistemological methods were used to differentiate the six main historical legal and psychological paradigms according to the deterministic criterion.

Results. The genesis of legal and psychological knowledge originates in the clinical and medical field of knowledge, after which it differentiates into clinical and anthropological paradigms. After the 1950s, the influence of psychologism on the psychology of law contributes to the gradual transformation of clinicism and anthropologism into paradigms of behaviorism and cognitivism, and after the 1980s – of social-contextualism and existential humanism. Using the theoretical work of representatives of a specific paradigm, it was determined in which historical paradigms of legal psychology social determinism were the main theoretical component.

Conclusions. The features of each of the six historical paradigms in legal psychology are characterized, including their

genesis, theoretical foundations, and place in the epistemological evolution of legal psychology. Socio-determinant legal-psychological paradigms, which include anthropological, behaviorist and socio-contextual, are differentiated from individual-determinant ones, which are represented by clinical, cognitive and existential-humanistic ones. The features of social determinism, which is characterized by the externality and external conditioning of the explanation of cause-and-effect relationships, and individual determinism, which appeals to the features that are inherent in «human nature».

Keywords: *legal psychology, paradigm, anthropological paradigm, clinical paradigm, paradigm shift, determinism, social determinism.*

How to cite (як цитувати):

Petrushenko , V. (2025). SOCIAL DETERMINISM AS AN ELEMENT OF PARADIGMATIC DISCOURSE IN LEGAL PSYCHOLOGY. *PSYCHOLOGICAL JOURNAL*, 11(5), 79–92. <https://doi.org/10.31108/1.2025.11.5.6> [in Ukrainian]

Петрушенко , В. (2025). СОЦІАЛЬНИЙ ДЕТЕРМІНІЗМ ЯК ЕЛЕМЕНТ ПАРАДИГМАЛЬНОГО ДИСКУРСУ ЮРИДИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ. *ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЧАСОПИС*, 11(5), 79–92. <https://doi.org/10.31108/1.2025.11.5.6>

Дата отримання статті: 01.03.2025

Дата рекомендації до друку: 15.05.2025

Дата оприлюднення: 30.05.2025